

5. Карамушка Л. Тренінг розвитку продуктивних копінг-стратегій в контексті забезпечення психологічного здоров'я та благополуччя освітнього персоналу в умовах війни. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2024. Т. 1, № 31. С. 23-39.
6. Кіась А. Формування ефективних копінг-стратегій учителів як захист їхнього психологічного здоров'я. *Наука і освіта*. 2010. №3. С. 44-48.
7. Півень М., Казимова Ю. Структурні особливості емоційної сфери користувачів мережі Instagram. *Вісник Львівського університету. Серія: Психологічні науки*. 2021. №11. С. 140-146.

Олександр Герасимчук

НОВА КОНЦЕПЦІЯ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ: ПЕРЕВАГИ Й РИЗИКИ

Громадянська та історична освітня галузь відіграє особливу роль у підтримці здатності учнівства орієнтуватися в складному, мінливому та насиченому викликами середовищі. Вона має на меті сформувати покоління, здатне критично мислити, розуміти історичні процеси, протистояти дезінформації та брати активну участь у суспільному житті [4]

Міністерство освіти і науки України своїм наказом №1072 від 30 липня 2024 року затвердило концептуальні засади реформування історичної освіти в системі загальної середньої освіти. Це означає, що система викладання історії, як навчального предмета, має зазнати суттєвих змін. Як нова концепція має вплинути на методику викладання історії? Як зміниться організація та структура шкільного курсу? Про це далі й піде мова.

Отже, у новій концепції історичної освіти наведені аргументи, чому курс шкільної історії потребує змін.

- По-перше, вторгнення росії в лютому 2022 року стало новим етапом глобальної історії, а також свідченням, що Україна прагне бути частиною європейського світу, зокрема, членом ЄС та НАТО.

- По-друге, російсько-українська війна вплинула на формування української політичної нації. За понад 30 років незалежності, вказують автори концепції, ще ніколи українці не демонстрували таку єдність у захисті мови, історичної пам'яті, церкви та проєвропейської орієнтації.

Ці зміни в житті українців треба зафіксувати та відобразити в нових підходах до викладання та вивчення історії. Адже історична освіта загалом має реагувати на нові соціальні, культурні та політичні виклики, з якими нині маємо справу. Історикиня Юлія Топольницька, авторка підручників з історії України та з інтегрованих курсів історії та громадянської освіти для Нової української школи, зазначає, що учні мають здобувати в школі не лише знання, а й навички, як пристосуватися до різних умов життя та шукати виходи в різних ситуаціях, використовувати здобуті знання і вміння. Також історія безпосередньо пов'язана з формуванням громадянського суспільства та патріотичним вихованням. А зараз діти вчать акт проголошення незалежності України й часом не розуміють, чому і як це відбулося, як, зокрема, міжнародний чинник вплинув на розвал СРСР. «Лише тоді, коли ми зрозуміємо, що процес формування нашої державності був

довготривалий, а Україна завжди була в контексті світових процесів, проводячи паралелі, залежно від віку дітей, не навантажуючи їх зайвою інформацією, аж тоді навчимо дітей думати», – зауважує історикиня [2].

Згідно з наказом Концепція складається із вступу й трьох розділів: 1) «Мета й завдання історичної освіти в системі загальної середньої освіти»; 2) «Організація та структура курсу історії в системі загальної середньої освіти»; 3) «Зміст історичної освіти в закладах загальної середньої освіти» [3].

Потреба реформування історичної освіти зумовлена кардинальними змінами в українському суспільстві, пов'язаними з війною на території нашої країни, та сучасним станом шкільної освіти, який має декілька проблемних аспектів:

- невідповідність між навчальним часом, обсягом навчального матеріалу та очікуваними результатами навчально-пізнавальної діяльності. Змістові теми навчальних програм містять надмірний за обсягом фактографічний матеріал, що ускладнює їх засвоєння учнями впродовж часу, визначеного в типових освітніх програмах;

- змістове наповнення навчальних текстів. Однією з вад сучасних навчальних матеріалів є спроба поєднати анахронічну схему історичного процесу з низкою новацій (результатів значного історіографічного поступу й актуальних суспільних потреб), що створює труднощі з адекватним логічним представленням минулого;

- недостатня інтеграція історичної та громадянської освіти. Попри поступове й доволі успішне впровадження практик громадянської освіти в базовій школі, вона донині сприймається як традиційний окремий курс суспільствознавства або позаурочної діяльності учнів;

- недосконалі програми підготовки/перепідготовки вчителів. Система підвищення кваліфікації педагогів потребує врахування актуальних вимог до сучасної шкільної історичної освіти: знання сучасної методології історії, новітніх досягнень української та світової історіографії, уміння ефективно використовувати різноманітні педагогічні технології, здатність забезпечувати учнівство взаємопов'язаними знаннями й уміннями, соціальними навичками та системою ставлень і цінностей [5].

Для забезпечення структурних і змістових змін у навчанні/вивченні історії у школах реформою передбачено:

- запровадження концентричної структури історичної освіти;
- вивчення єдиного загальноосвітнього курсу «Історія»;
- реалізація проблемно-тематичного підходу до формування його змісту.

У школах більшості країн Європи та Північної Америки навчання історії відбувається в розрізі трьох етапів: на першому (пропедевтичному) переважає країнознавчий підхід з вивченням елементів географії, історії, фольклору своєї країни і рідного краю; під час другого, – коли ученицям/учням під силу усвідомлювати просторові, часові, причинно-наслідкові та генетичні зв'язки, навчання історії спрямовується на формування відносно цілісного образу минулого, у якому національна історія представлена в контексті світової; на третьому етапі, що припадає на старші класи, зміст (уже опанований у вимірах історичної хронології, географічного й соціального просторів) пропонується у проблемному викладі. Чітке виокремлення цих трьох етапів становить сутність концентричного підходу до навчання історії. Принцип концентрів, який використовується в більшості держав

ЄС, забезпечує повторюваність і поступову «зануреність» у проблему для здобувачок/здобувачів освіти різного віку. У межах кожного концентру залежно від цілей та завдань практикується лінійне (хронологічне), блоково-модульне (проблемно-тематичне, тематичне) або змішане структурування матеріалу. Концентричний підхід переважно реалізується в єдиному курсі історії (без поділу на вітчизняну й всесвітню), який дає змогу розглядати події національної історії в тісних взаємозв'язках із загальноєвропейськими та світовими процесами [3].

Навчання/вивчення історії, згідно з документом, має відбуватися в межах 6 циклів:

1) **перший цикл початкової освіти (1–2 класи):** адаптаційно-ігровий, з історії – інформаційно-ознайомлювальний: пропонує найзагальніші відомості про людину, родину, громаду, рідний край, Україну як державу;

2) **другий цикл початкової освіти (3–4 класи):** основний, з історії – інформаційно-фрагментарний: пропонує найважливіші сюжети історії України, про Україну в Європі та у світі;

3) **перший цикл базової середньої освіти (5–6 класи):** адаптаційний, з історії – пропедевтичний сюжетний (по 2 год на тиждень для кожного класу): спирається на історичні відомості, здобуті в початкових класах, готує до вивчення систематичного курсу історії та представляє значущі сюжети історії України та світу від найдавніших часів до сьогодення;

4) **другий цикл базової середньої освіти (7–9 класи):** базове предметне навчання (по 3 години на тиждень у 7 і 8 класах і по 4 години – у 9 класі), з історії – проблемно-тематичний (зі збереженням хронологічно-подієвої логіки): представляє основні події історії України та світу відповідно до історично-культурних періодів;

5) **перший цикл профільної середньої освіти (10 клас, профільно-адаптаційний) і другий цикл профільної середньої освіти (11–12 класи, профільний).** З історії – профільний проблемно-тематичний – 10, 11–12 класи (3 год. на тиждень для профільно-адаптаційного 10 класу; по 3 год. на тиждень для 11–12 класів неісторичних профілів; по 6 год. на тиждень для 11–12 класів історичного профілю), який представляє історію України і світу від найдавніших часів до сьогодення і реалізується через взаємодію єдиного загальноосвітнього та спеціальних (відповідно до профілю) курсів.

Ще одним важливим компонентом, для оновлення вивчення історії в школах, згідно з документом, є вивчення громадянознавчої тематики безпосередньо через історичний матеріал. Розширення тематичних і просторових контекстів української історії, осмислення з української перспективи сюжетів світової історії дасть змогу повніше реалізувати громадянознавчий потенціал історичної освіти. З погляду ключової громадянської компетентності навчання історії належить спрямувати на набуття учнівством досвіду захисту демократії, прав і свобод людини, співжиття в суспільстві та організації співдіяльності, на формування умінь робити виважені висновки й ефективно планувати майбутнє. Актуалізація громадянознавчої тематики безпосередньо через історичний матеріал сприятиме реалізації одного з базових призначень історії – як школи поведінки людини в суспільстві. Цього можна досягнути, якщо під час добору навчального матеріалу з історії надавати перевагу тим сюжетам минулого, які увиразнюють питання національних і загальнолюдських цінностей, особистої гідності й поваги до інших, захисту прав і свобод, національної ідентичності, громадянської відповідальності, опору насиллю. Особливої

актуальності в сучасній Україні набувають питання, пов'язані з історичними основами формування та консолідації української політичної нації [3].

На думку фахівців, на сучасному етапі й у найближчому майбутньому актуальними змістовими акцентами для вивчення історії в школі мають стати:

- «Територіальні та демографічні зміни»;
- «Історія українського націєтворення і державотворення»;
- «Європейські/світові контексти (зв'язки) української історії»;
- «Ідентичність на різних етапах історичного розвитку»;
- «Екологічна історія»;
- «Соціальні катастрофи (війни, епідемії, голоди, геноциди)»;
- «Опір тоталітарним та імперським режимам, протистояння насильству та агресії (зокрема, у контексті російсько-українських відносин)»;
- «Історія повсякденна та мікроісторія»;
- «Жіноча історія»;
- «Історія України й українства у світі, роль української діаспори» [5].

Для профільної освіти доцільним є запровадження спеціальних курсів, таких як, наприклад: історична географія; локальна/регіональна історія; інтелектуальна історія; історія культури; історія етнічних та/або релігійних громад; історія й досвід виживання/протистояння тоталітарним режимам, імперіям під час війн; історія політичних і правових учень, історія державотворення та ін. Для профілів інших спрямувань будуть необхідними спеціальні курси, пов'язані з історією наукових відкриттів, технічних винаходів, фінансів та економіки, збереження довкілля, повсякденне життя та ін. [3].

Крім того, у МОН наголосили на потребі запровадження єдиного загальноосвітнього курсу історії. Адже історія України є невід'ємним складником європейської та загалом світової історії. Тому фахівці пропонують замість «Історії України» та «Всесвітньої історії» запровадити єдиний курс «Історія» (інші можливі назви: «Історія: Україна і світ», «Історія України та світу»). Єдиний загальноосвітній курс «Історія» зможе наблизити освіту до сучасних наукових інтерпретацій минулого та розширити саме поняття «історія України». Він має ряд додаткових переваг для вчителів, зокрема:

- можливість керувати навчальним процесом, ефективно використовуючи години навчальних занять;
- зосередитися на основних питаннях змісту;
- зробити навчання історії змістовно та інтелектуально наповненим;
- швидше досягати навчальних цілей, тобто реалізовувати компетентнісний підхід;
- вивільнити час для обговорень і виконання учнями практичних завдань, зокрема для реалізації навчальних проєктів; диференціювати навчання відповідно до зацікавлень учнівства;
- оперувати повнотою власних знань і досвіду [2].

Під час розгляду загальних історичних явищ і процесів слід надавати перевагу матеріалу з вітчизняної історії (не менше 2/3), який буде показувати включеність України у світовий/європейський історичний процес і водночас відображати її національну самобутність та особливості розвитку. Також слід опрацьовувати сюжети минулого, які дадуть змогу простежити суголосність подій/явищ/процесів української та світової (передусім європейської) історії [5].

Оскільки інтегровані курси історії вже є в школах України, можна зробити проміжні висновки, наскільки успішно вони впроваджуються та які перепони виникають. Відповідно, ці виклики та переваги можна взяти до уваги, коли в МОН працюватимуть над реалізацією концепції історичної освіти. Необхідно поставити в центр уваги учнів, адже будь-які зміни впроваджуються для покращення якості їхнього навчання. До переваг інтегрованої історії Юлія Топольницька зараховує розвантаження двох програм; зміщення акценту зі знаннєвого компонента на опанування компетентностей; комплексне вивчення історичних процесів, явищ, подій. «Наприклад, у 6 класі зараз діти вивчають інтегрований курс історії, де значну частку програми займає історія Давнього світу. Цей період і для дорослої людини є надзвичайно складним, а для дітей 6 класу й поготів, – розповідає історикinja. Про цей період їм треба знати й розуміти, що в час енеоліту та міднокам'яного віку на території України була трипільська культура, яка чомусь починає занепадати. Водночас у Єгипті, зовсім в іншому кліматі, зароджується єгипетська цивілізація з розвиненою економікою, політикою, військом, культурою, релігією. Головне в цій історії полягає в тому, щоб з'ясувати з дітьми, чому так сталося? Пояснити, що єгиптяни мусили виживати в складних географічних умовах, тож використовували ресурс єдиної річки в пустелі, як могли, так і до держави дійшли. Тоді як трипільці, користуючись перелоговою системою, виснажуючи родючі землі, не так переймалися питанням виживання. Тому, імовірно, вони не змогли пристосуватися до змін клімату, зовнішньої загрози й зупинити внутрішні чвари». На думку історика Олександра Панаріна, співавтора низки шкільних підручників з історії, діти не мають бути фахівцями з теми Давнього світу, розбиратися у визвольних процесах Африки тощо – цим темам можна присвятити один-два уроки, щоб загалом увести в контекст. Але діти мають мати загальне уявлення про історію й дивитися на світ українськими очима. «Критики концепції маніпулюють на тому, що ми тепер відкидаємо історію України й будемо вчити всесвітню історію, і так втрачається україноцентричне національне ядро, – розповідає далі історик. – Але йдеться якраз про інше: стрижнем, фундаментом загальної історії є історія України» [1].

У політичній площині прикладами виокремлення вузлових тем, які показують взаємодію національної та світової історії, можуть бути: визначення характеристик і типів політичних режимів; характеризування новітніх ідеологій, зокрема в державах, де імперський спосіб організації влади поєднувався з тоталітарним режимом; аналіз стану міжнародних відносин у певні історичні періоди. Широкі можливості для визначення вузлових тем української та світової (насамперед європейської) історії існують також у соціальній галузі, в економіці й культурі [3]. Олександр Панарін стверджує, що національну визвольну революцію в Україні в середині XVII ст. треба вивчати в контексті революцій у країнах Європи, бо тоді тут починався процес формування сучасних європейських націй. З учнями потрібно порівнювати, що було у Франції, Англії та Україні, а також розбиратися, чому таких національних революцій не було в Московії. «Якщо знаходити відповіді на ці питання, дитина розумітиме, чому Україна є повноправною частиною Європи. Не через розташування на карті, а тому, що всю нашу історію ми проходили приблизно однаковий шлях, як і європейські країни, мали схожі події з подібними наслідками», – акцентує історик [1].

Перевагами єдиного загальноосвітнього курсу історії для учнівства будуть розширені можливості: розпізнавати себе в спільноті (від громади до світу); вишлекати свою національно-культурну ідентичність (зокрема, через зіставлення і порівняння); пізнати й зрозуміти себе, своє оточення, рідний край і світ; усвідомити розмаїття та єдність, взаємозалежність світу, сформувати почуття співпричетності та відповідальності; повніше уявити реальні ситуації та побачити інформаційне поле, з яким доведеться зіткнутися в житті; усвідомити зв'язок між минулим, теперішнім і майбутнім; побачити історичне знання як цілком практичну потребу; сформувати понятійний апарат, необхідний для систематичного вивчення та розуміння історії. Єдиний загальноосвітній курс історії надасть додаткові переваги також для вчительства, як-от: можливість керувати навчальним процесом, ефективно використовуючи години навчальних занять; зосередитися на основних питаннях змісту; зробити навчання історії змістовно та інтелектуально наповненішим; швидше досягати навчальних цілей, тобто реалізовувати компетентнісний підхід; вивільнити час для обговорень і виконання учнями/учнями практичних завдань, зокрема для реалізації навчальних проєктів; диференціювати навчання відповідно до зацікавлень учнівства; оперувати повнотою власних знань і досвіду [3].

Одним з викликів буде потреба в перепідготовці вчителів, зміна підходів до навчання та створення нових методичних матеріалів. Ще одним з ризиків інтегрованого курсу, на думку Юлії Топольницької, може бути те, що автори спробують навантажити його надмірною інформацією. Наприклад, в учнів і учениць 5–6-х класів ще погано складається цілісний пазл «сучасне-минуле». Тому, важливо не перевантажити дітей цього віку даними, а навчити проводити паралелі на простих прикладах. А в учнів 8–9-х класів уже є розуміння того, як минуле пов'язане із сьогоденням, та як сьогодення безпосередньо впливає на майбутнє. Далі, за словами істориків, діти нанизуватимуть на цю інформацію знанневий компонент, знайомитимуться із сюжетами з історії, і їм буде легше проводити паралелі не лише між минулим і теперішнім, а й прогнозувати майбутнє та проводити паралелі між певними подіями [1].

Таким чином, ми бачимо, що прийняття нової концепції історичної освіти – це спроба навчити дітей історії не просто як набору дат і фактів, а як історії глобальної – історії, яка має причини й наслідки, історії, яка не закінчується державотворчими процесами. Україна завжди була частиною великої європейської цивілізації. Також нам важливо позбутися віктимізації та применшення української історії, бо в нас відбувалися ті самі процеси, що й у Європі. Тільки, можливо, в інший час та за інших обставин.

Список використаних джерел

1. Лиховид І. Що передбачає нова концепція історичної освіти та які ризики й переваги для учнівства має. НУШ : веб-сайт. URL : <https://nus.org.ua/2024/08/20/shho-peredbachaye-nova-kontseptsiya-istorychnoyi-osvity-ta-yaki-ryzyky-j-perevagy-dlya-uchnivstva-maye/> (дата звернення: 31.10.2025).
2. МОН затвердило концепцію реформування історичної освіти в школі. НУШ : веб-сайт. URL : <https://nus.org.ua/2024/08/02/mon-zatverdylo-kontseptsiyu-reformuvannya-istorychnoyi-osvity-v-shkoli/> (дата звернення: 01.11.2025).

3. Про затвердження концептуальних засад реформування історичної освіти в системі загальної середньої освіти : Наказ МОН №1072 від 30.07.2024. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1072729-24#Text> (дата звернення: 31.10.2025).

4. Про інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів/інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2025/2026 навчальному році : Лист МОН від 13.08.2025 р. №1/16828-25. URL : <https://mon.gov.ua/npa/pro-instruktyvno-metodychni-rekomendatsii-shchodo-vykladannia-navchalnykh-predmetiv-intehrovanykh-kursiv-u-zakladakh-zahalnoi-serednoi-osvity-u-20252026-navchalnomu-rotsi> (дата звернення: 31.10.2025).

5. Реформування історичної освіти: перспективи та системні зміни. На урок : веб-сайт. URL : <https://naurok.com.ua/post/reformuvannya-istorichno-osviti-perspektivi-ta-sistemni-zmini/> (дата звернення: 01.11.2025).

Олександр Герасимчук,
Анна Шматко

СТОРИТЕЛЛІНГ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ Й ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Технологічний прогрес, масове використання підлітками та дітьми гаджетів зумовлюють кардинальні зміни класичних методів викладання навчальних дисциплін. Щоб повернути щирий інтерес учнів до вивчення шкільних навчальних предметів потрібно або використовувати новітні цифрові технології, або звернутися безпосередньо до світу дитини. Якщо цифровізацію та гейміфікацію освітнього процесу можна здійснити за допомогою різноманітних сайтів, додатків та платформ, то звернення дитини обличчям до минулого відбувається лише через використання методу сторітеллінгу, тобто створення історій вчителем та учнями. Варто відзначити, така практика не є новою, вона активно використовується у закладах дошкільної освіти та у початковій Новій українській школі. Водночас ця техніка може добре спрацювати і в роботі зі школярам середнього та старшого віку, студентами закладів фахової передвищої освіти [1, с. 6].

У перекладі з англійської *story* означає історія, а *telling* – розповідати. Отже, сторітеллінг – це розповідь зворушливих, повчальних, іноді смішних історій, мистецтво захоплюючої розповіді та передачі за її допомогою необхідної інформації з метою впливу на емоційну, мотиваційну та когнітивну сфери слухача. Навчальний матеріал, поданий вчителем у вигляді розповіді, сприяє розвитку в дитини уяви, демонструє розвиток особистісних якостей та дозволяє проявити активність і творчість. Використовувати силу цікавих історій корисно для розвитку критичного мислення, емпатії та залучення учнів до навчального процесу. Це чудовий метод для вчителів, які хочуть створити живу атмосферу на уроці, де учні активно залучені до процесу навчання [8, с. 335].

Засновником сторітеллінгу вважається Девід Армстронг, який був головою міжнародної компанії «Armstrong International», і який успішно розробив та випробував на власному досвіді цей комунікативний інструмент. Свої дослідження він виклав у книзі «Managing by Storying Around». Відтоді метод сторітеллінгу успішно використовується керівниками найуспішніших світових компаній, які